

УДК: 784.4.(477.74=161.2):001.891Смаль

Н.А.Лисевич, аспірантка, Львівський національний університет ім. І.Франка, м.Львів

МУЗИКА ЕТНІЧНИХ УКРАЇНЦІВ ПІВДЕННОЇ БЕССАРАБІЇ У ДОСЛІДЖЕННЯХ КУЗЬМИ СМАЛЯ

У статті розглянуто творчість та наукові дослідження етномузиколога К. Смалья, проведено аналітичний огляд його збірки пісень «Пісні Буджацького степу» 2003 року та здійснено порівняльний аналіз записів К. Смалья із особистими експедиційними дослідженнями авторки даної території.

Ключові слова: Кузьма Смаль, Південна Бессарабія, звичайні пісні, весільні пісні, Буджак, фольклор

Постановка проблеми. Південна Бессарабія є багатоетнічним регіоном з віковими фольклорними традиціями. Проживання на одній території молдавської, болгарської, гагаузької, албанської, ромської, російської, української та інших спільнот робить край цікавим для культурологічних та музикознавчих досліджень. Проте географічна віддаленість території, історичні особливості (приналежність до різних держав, зміна влади) призвело до меншої кількості досліджень, присвячених Південній Бессарабії порівняно з іншими регіонами України. Особливо це стосується вивчення культури етнічних українців, які проживають в регіоні. Тому кожна наукова праця чи зібрання духовної спадщини є важливими для подальшого дослідження культури, фольклору українців Бессарабії. Етномузиколог Кузьма Смаль (1935-2012) впродовж багаторічної роботи видав три збірки пісень, записаних в Бессарабії: «Пісні Буджацького степу» (Татарбунари, 2003, Одеської обл.), «Ой за Дунаєм голубим» (Чернівці, 2007, народні пісні Придунав'я, записані від нащадків козаків Задунайської Січі), «Просили батько, просили мати» (Чернівці, 2005, весільні обряди та пісні с. Шевченкове Кілійського району Одеської області) [1]. Кожна з них є унікальним джерелом народної музичної творчості, основою для подальших фольклористичних досліджень та репертуарною базою для різного типу виконавців та колективів. Різні аспекти творчості К.Смалья(виконавство, запис фольклору, педагогічна діяльність) висвітлена в працях таких дослідників, Нікифоряк Д., Куек М., Столярчук Б., Возняк О., Гусар Ю., та ін..

Мета статті: дослідити сегмент діяльності етномузиколога К.Смалья, присвячений дослідженням музичної культури Південної Бессарабії; здійснити аналітичний опис збірки К. Смалья «Пісні Буджацького степу»; порівняти пісні етнічних українців Буджака, записані К.Смалем з результатами власної фольклорної експедиції даною територією.

Виклад матеріалу дослідження. Етномузиколог Кузьма Смаль досліджував різні етнічні регіони України: Буковину, Бессарабію, Гуцульщину, Вінничину, Полісся. Це в деякій мірі пов'язано з його життєвим шляхом. Народився музикант 16 жовтня 1935 року в селі Сверже Холмського повіту Люблінського воєводства (Польща) в сім'ї шевця. В ході операції «Вісла» 1945 року переселений з батьками до м. Дубно Рівненської області. 1953 р. закінчив Дубнівську музичну школу по класу скрипки та протягом наступних чотирьох років служив моряком-артистом в ансамблі пісні і танцю Балтійського флоту СРСР, в складі якого побував на гастролях у багатьох країнах світу: Англії (1956, 1957), Польщі, НДР (1956); Голландії, Данії (1957); Югославії (1958) [2]. Навчання музиці Кузьма Смаль продовжив у Київському музичному училищі ім. Р. Глієра (скрипка, контрабас) та пізніше (1971) у Львівській державній консерваторії ім. М.Лисенка (оркестровий факультет). В період між 1961-1984 роками працював в Черкаському народному хорі, артистом-інструменталістом (контрабас, бас-гітара) у різних творчих колективах: естрадній групі Рівненської та Херсонської філармоній, Буковинському ансамблі пісні і танцю, камерному оркестрі Чернівецької філармонії та обласному музично-драматичному театрі ім. О.Кобилянської, працював методистом музичного жанру обласного Будинку народної творчості. Викладав гру на контрабасі та шестиструнній гітарі у Чернівецькому музичному училищі і в музичній школі №1. 1984 року переїздить до м. Кілії Одеської області, де викладає гру на шестиструнній гітарі в музичній школі та активно займається записом локальних народних пісень. У 1991 р. К. Смаль представляє Україну на Міжнародному фестивалі «Надії Європи» (Угорщина) із особисто створеним ансамблем народної пісні.

Після семи років роботи в Кілії Кузьма Смаль їде в м. Кіцмань на Буковину, де продовжує поєднувати виконавську, педагогічну діяльність зі збиранням та записом народних пісень. Результати фольклористичних експедицій Буковиною втілилися в наступних працях: «Буковина, рідний краю» (Чернівці, 2008, народні пісні українців Південної Буковини, у співавторстві з І. Кідещуком), «Пісенні скарби Негостини» (Чернівці, 2006, народні пісні українців, що проживають в Сучавському повіті Румунії), «Співай, моя Буковино» (Бухарест, 2009, народні пісні українців Південної Буковини, Румунія, у співавторстві з І. Кідещуком), «Ой заграй нам, трембітонько» (Чернівці, 2009) та «Ой у горах смерекових» (Вижниця, 2010, народні пісні Вижницького району Чернівецької обл.). У 1995 р. Він стає членом Національної всеукраїнської музичної спілки. За свій творчий доробок по збереженню народної пісенної творчості К. Смаль удостоєний звання «Заслужений працівник культури України» (2007) та відзначений престижними літературно-мистецькими преміями: Сидора Воробкевича (2003), братів

Богдана і Левка Лепких (2004), Володимира Гнатюка (2008) і Дениса Січинського (2009) [2].

Як було зазначено вище, одним з напрямів роботи Кузьми Смалья був запис народних пісень від представників різних регіонів України та Румунії. Для нас науковий інтерес представляють пісні, записані на території Кілійського та Татарбунарського районів Одеської області, як музична спадщина етнічних українців Південної Бессарабії. Зокрема, книга «Пісні Буджацького степу», видавництва « Редакція газети «Лиман» м.Татарбунари 2003 року, фольклорний запис та упорядкування якої здійснив К. Смаль. Над збором матеріалу автор працював впродовж чотирьох років (1995-1999рр.)

Книга носить назву «Пісні буджацького степу», тому що Буджак – це історична назва території від Дністра до Дунаю . «Буджак» в пер.з тюркської – «кут», географічно дана територія нагадує кут.

Пісні, які поміщені у збірці записані переважно від літніх людей, що є корінними жителями сіл Татарбунарського району: с.Струмок, с.Балабанка, с.Лиман, с. Нерушай, с.Білолісся, с.Базар'янка, с.Кучкувате, с.Тузли, с.Дивізія, с.Рибальське, с.Весела Балка, с.Жовтий Яр.

До збірки увійшло 156 фольклорних одиниць. Вони розподілені за наступними жанрами: колядки, щедрівки, веснянки, весільні, звичайні пісні на соціально-побутову та жартівливу тематику, балади. Збірник складається із таких розділів:

1. Календарно-обрядові пісні
2. Родинно-обрядові пісні
3. Соціально-побутові пісні
4. Родинно-побутові пісні
5. Балади
6. Пісні про кохання
7. Жартівливі пісні

Після безпосередньо викладеного літературного та нотного текстів пісень в збірці є алфавітний покажчик із зазначеними місцем та датою запису, ПІБ респондентів [3].

З календарно-обрядових пісень зафіксовано зимовий та весняний цикли. Зимовий цикл представлений 11 колядками, 5 щедрівками, 4 піснями, що супроводжують обряд Маланки. «Маланкова» пісня «Ой учора ізвечора» представлена в двох варіантах (відрізняється як мелодія, так і літературний текст). К. Смаль записав цей твір в селах

Базар'янка та Тузли. В ході моєї фольклорної експедиції Татарбунарським та Саратовським районами Одеської області 2020 року був записаний третій варіант «Ой учора ізвечора» в селах Плахтіївка та Лиман. Мелодія майже така сама, як і у версії з с.Базар'янка, проте літературний текст має відмінності. «Меланка ходила» побутує в багатьох селах без зміни (записану К.Смалем пісню в с.Лиман, також було почуто від жителів с.Трапівка, с.Плахтіївка, с. Михайлівка).

Весняний цикл представляє вісім композицій (веснянки, гаївки).

Весільні пісні, записані К. Смалем, є досить різноманітними. Він включає в себе весільні приспівки, що супроводжують різні етапи весільного обряду та пісні на весільні тематику («Прощай, прощай, подруженько»). В ході власного запису фольклору від жителів с.Новоселиця, Плахтіївка також було занотовано весільні пісні. Мелодика весільних поспівок дуже схожа на мелодіку пісень, зібраних К.Смалем в с.Струмок. (в деяких відрізняється ритмічна основа). В записаному мною матеріалі є і ідентичні до зібраних К.Смалем («А в нашого свата», «Топи,мати грубу»).

Звичайні пісні К.Смалю класифікує як соціально-побутові пісні, родинно-побутові пісні, балади, пісні про кохання, жартівливі пісні. Подібний розподіл здійснений за принципом належності літературного тексту до певної тематики. Традиційні сюжети для вищеназваних жанрів пісень це: розлука хлопця з дівчиною, стосунки між членами родини, проводи хлопця в солдати, пісні про війну, історичні сюжети, комічні ситуації в житті людей і т.д.. З записаних К.Смалем звичайних пісень деякі мені вдалося почути від респондентів в ході експедиції. Це «Ой у полі криниченька» (с.Новоселиця, с.Плахтіївка, с.Лиман), «Летіла зозуля» (с.Новоселиця), «Ой горе тій чайці»(с.Трапівка), «Виряджала мати» (с.Білолісся).

Висновки. Аналіз збірки К.Смаля «Пісні буджацького степу» демонструє багатогранність, різноманітність фольклору етнічних українців Південної Бессарабії та окреслює широкі можливості для подальшої дослідницької діяльності в даному регіоні.

К.Смаль — етномузиколог, композитор, музикант-виконавець, життя та творчість якого невід'ємно пов'язано з Буджаком, його культурою, збереженням музичної спадщини краю. Його роботи – безцінний вклад у подальші дослідження музики етнічних українців Південної Бессарабії.

Список використаних джерел

1. Никифоряк Д. Тридцять книг пісенного фольклору Кузьми Смаля: [про К.Смаля] / Д.Никифоряк // Ой у горах смерекових: народні пісні Вижницького району Чернівецької області / зап. нотація мелодій та упоряд. К.Смаля.- Вижниця, 2010.
2. Смась Кузьма Антонович // Видатні діячі культури та мистецтв Буковини: біобібліогр. довідник / авт.-уклад. Ю.Боганюк, О.Гаврилюк, Г.Добровольська, М.Довгань, А.Іваницька.- Чернівці, 2010.- Вип. 1
3. Смась К.А. Пісні Буджацького степу : нар. пісні, записані в Татарбунар. р-ні Одес. обл. / фольк. запис та упор. К. А. Смаля. - Татарбунари : Редакція газети „Лиман”, 2003. - 184 с. : з нот.